
УДК 047.31+811.161.2

Галина Сікора

Інститут української мови НАН України, м. Київ

З УКРАЇНОЮ В СЕРЦІ

Рецензія на зб.: **Тамара Льоннгрєн, Наталія Хобзей. Слов'янський світ Олафа Брока за матеріалами доповідей семінарів до 150-річчя від дня народження першого професора слов'янських мов Університету Осло. Львів, 2018.**

Нещодавно українська лінгвістика збагатилася новим ошатним виданням — це збірник за матеріалами доповідей, що були виголошені в 2017 році на чотирьох наукових семінарах «Олаф Брок и Россия» (Москва — Петербург) та «Олаф Брок і Україна» (Київ — Львів), присвячених 150-річчю від дня народження відомого норвезького мовознавця Олафа Брока — славіста, діалектолога, перекладача. Проведення цих ювілейних заходів у Москві, Петербурзі, Києві та Львові було невинуватим, адже саме вони мали безпосередній стосунок до важливих біографічних віх Олафа Брока¹. У ювілейних заходах взяли участь норвезькі, українські та російські вчені — мовознавці, фольклористи й історики, які свою дослідницьку увагу сконцентрували на знаковій постаті першого професора слов'янських мов Університету Осло, розкриваючи значення його робіт для сучасних досліджень у галузі діалектної фонетики та репрезентуючи різнобічну

¹ Сікора Г., Романина І. Українсько-норвезькі семінари «Олаф Брок і Україна» (31 жовтня — 2 листопада 2017 р., Київ — Львів): наукова хроніка. Українська мова, № 1, 2018. С. 149 — 154; Гончар О., Сікора Г. Українсько-норвезькі семінари «Олаф Брок і Україна» (31 жовтня — 2 листопада 2017 р., Київ — Львів): наукова хроніка. *Історіографічні дослідження в Україні: збірник наукових праць*. Київ, НАН України, Інститут історії України, 2017. Вип. 29 (подано до друку).

© Г.В. СІКОРА, 2018

діяльність відомого норвезького славіста, зокрема його широкі міжнародні контакти.

Важливу роль у появі цього видання відіграла світлої пам'яті Наталія Хобзей² — завідувач відділу української мови Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, голова мовознавчої комісії Наукового товариства імені Тараса Шевченка (НТШ). Їй належить ідея його створення та структури, а також назва. Таким чином, збірник «Слов'янський світ Олафа Брока» — тримовне видання, у якому статті надруковано тими мовами, якими їх було виголошено; до англійських статей подано український переклад, до українських і російських — англійський. У збірнику вперше опубліковано кілька джерел із його епістолярної спадщини, подано фотоілюстрації ювілейних семінарів.

Розпочинає збірник стаття «Внесок Олафа Брока у вивчення піджинів» **Інгвіль Брок** — онучатої племінниці Олафа Брока (Асоціація вищих навчальних закладів Норвегії). Описано історію формування, розвиток і структуру арктичного піджина руссенорськ, який виник на початку XVIII ст. вздовж узбережжя Північної Норвегії внаслідок торговельних відносин російських купців та моряків із норвезькими рибалками. Перший лінгвістичний опис руссенорська на фонетичному, морфологічному та лексичному рівнях у 1927 і 1930 рр. виконав Олаф Брок, опублікувавши також тексти, які стали матеріалом опису. Ця наукова студія не тільки дала початок наступним дослідженням руссенорська, а й стала базою для дослідження піджинів загалом.

Портрет ученого-славіста XIX століття — доби піднесення інтелектуального життя, коли гуманітаристика була пріоритетною дисципліною в суспільстві, — змальовано у статті «Образ вченого-славіста XIX століття: Микола Костомаров» **Ольги Гончар** (Інститут історії України НАН України, Київ). Здобутки Миколи Костомарова в розвитку славістики та його вплив на формування основних дослідницьких напрямів стали прикладом і для Олафа Брока, який перейняв найкращі традиції початкового етапу славістики.

Про завдання, методи власного експериментально-фонетичного дослідження говірки села Роговате Старосокільського району Белгородської області поінформовано в статті «Труды Олафа Брока и современное исследование архаического южнорусского вокализма» **Світлани Дяченко** (Інститут російської мови ім. В.В. Виноградова РАН, Москва). Підкреслено значення праць Олафа Брока із діалектної фонетики на матеріалі російської діалектної мови для сучасної російської діалектології («Описание одного говора на юго-западной части Тотемского уезда», 1907 рік і «Говоры к западу от Мосальска», 1916 рік), які стали базовими для наступних досліджень.

Оксана Кузьменко (Інститут українознавства імені І. Крип'якевича, Львів) у статті «Наукова й організаційна діяльність Володимира Гнатюка в

² Відійшла у вічність 21 серпня 2018 року.

Науковому товаристві ім. Шевченка: взаємини з Олафом Броком» зосередила свою увагу на внескові в українську народознавчу науку В. Гнатюка, який творив у період становлення та розквіту НТШ. Дослідниця проаналізувала організаційно-наукову діяльність відомого ученого як секретаря НТШ, його мовознавчу діяльність, зокрема редакторську працю над періодичними виданнями, й особисту фольклорно-етнографічну практику. Студія глибоко висвітлює взаємини В. Гнатюка з О. Броком, знайомство яких відбулося шляхом публікацій рецензій на праці норвезького славіста і підтримувалося приватним листуванням. Усвідомлюючи вагомий внесок Олафа Брока в українську діалектологію, саме В. Гнатюк 20 лютого 1914 року ініціював присвоєння почесного наукового звання дійсного члена НТШ діалектологіві з Норвегії, що О. Кузьменко підтвердила цитатами з листування вчених.

Стаття *«Діяльність славіста як зразок наукової дипломатії: епістолярна спадщина Олафа Брока» Тамари Льоннгрєн* (Університет Тромсе) стала результатом колосальної роботи дослідниці щодо пошуку, розшифрування й коментування епістолярію вченого, що зберігається в архівах різних країн. У ній дослідниця розгорнула виклад матеріалу в площині людиноцентризму, відкривши всій науковій спільноті Олафа Брока не як мовознавця, діалектолога, а як яскраву особистість свого часу з високими моральними якостями: добротою, милосердям, чесністю, доброзичливістю, скромністю. Її наукові пошуки впродовж останніх трьох років відтворили життя відомого славіста в повному його обсязі, яке, за словами авторки, було прикладом безмежної любові до людей, невтомного служіння на благо славістики, міжнародної співпраці, наукових зв'язків і гуманних стосунків між людьми.

У наступній своїй статті *«Потрясение от увиденного: книга Олафа Брока «Диктатура пролетариата» Тамара Льоннгрєн* подала загальний огляд історії написання, видання, подальшої гіркої долі й аналізу сенсаційної книги-пасквіля *«Диктатура пролетариата»* (1923), що стала наслідком небайдужого ставлення норвезького професора до долі російського народу в тоді молодій радянській Росії. У ній Брок висловив своє критичне ставлення до більшовизму, комуністичної партії, її ідеологів, ідеології та наслідків. Недоступність цієї книги для широкого кола читачів (адже вона була видана в Осло норвезькою мовою) спонукала Т. Льоннгрєн розпочати непросту роботу щодо її перевидання російською мовою, яку з великими труднощами було успішно завершено в 2018 році. Важливим, на думку дослідниці, є те, що *«Диктатура пролетариата»* не втратила своєї актуальності й сьогодні, оскільки в ній — відзеркалення проблем сучасної Росії. У додатку вперше опубліковано російський переклад *«Путевых заметок»* («Дорожніх заміток») Олафа Брока, які він написав під час поїздки в Росію на запрошення Імператорської академії наук у 1902 р.

Стаття *Карі Ага Міклебуст* (Університет Тромсе) *«Олаф Брок — посол слов'янського світу в Норвегії»* подає докладні відомості про лінгвістичні

вподобання й здобутки, політичні переконання й соціальні контакти легендарного норвезького професора, якого авторка слушно назвала ключовою постаттю у стосунках між слов'янським світом і Норвегією. Слов'янський світ для вченого був не лише об'єктом лінгвістичних досліджень, а й культурним середовищем, яке він дуже любив. У біографії вченого помітний слід залишила також масштабна робота, яку Брок здійснив у дипломатії, літературі, економіці та бізнесі.

Історію вибору для дослідження Олафом Броком карпатоукраїнського села Ублі, історіографії всіх праць, присвячених цій говірці, докладний аналіз праці «Угрорусское наречие села Убля (Земплинского комитата)» та зіставлення результатів цього дослідження із сучасним станом фонетичного рівня говірки Ублі — ось питання, які висвітлили у своїй статті «Работы Олафа Брока о говоре Убли и современные полевые записи» **Сергій Ніколаєв і Марфа Толстая** (Інститут слов'янознавства РАН, Москва).

Вдалу реконструкцію взаємин М. Грушевського з його скандинавськими сучасниками Альфредом-Антоном Єнсенем та Олафом Броком, а також В. Гнатюка й О. Брока на тлі історичних подій репрезентує стаття «*Михайло Грушевський та скандинавська славістика*» **Віталія Тельвака** (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка). Контакти Олафа Брока з відомими вченими зумовили новаторські на той час дослідження «До питання про малоруську мову в Угорщині» (1895), «Угрорусское нарѣчіе села Убля (Земплинского комитата)» (1889), двотомна праця «Вивчення словацько-малоруської мовної межі у східній Угорщині» (1897, 1899), «Нариси з фізіології слов'янської мови» (1910), які стали вагомим внеском в українську діалектологію, отримавши високу оцінку вчених НТШ.

Олександра Тер-Аванесова (Інститут російської мови ім. В. Виноградова РАН, Москва) у статті «*Книга Олафа Брока «Очерк физиологии славянской речи» и ее значение для изучения фонетики славянских языков*» підкреслює важливе значення діалектологічних праць Олафа Брока як зразків фонетико-фонологічного опису говорів для сучасних дослідників. У праці «*Очерк физиологии славянской речи*», написаній в енциклопедичному жанрі, славіст ставить завдання дослідження інтелігентної вимови літературних мов того часу, їх зіставного вивчення, що виключало потребу поїздки у досліджувані країни, залучення соціолінгвістичних даних, а зокрема характеристики мовних ситуацій у слов'янських країнах. За основу норвезький славіст узяв свідчення ідіолектів, що було його методологічною специфікою як дослідника-фонетиста, а для ширших типологічних висновків залучає діалектні дані та діахронні коментарі.

«*Українське тло лінгвістичних студій Олафа Брока*» — це стаття **Намалії Хобзей** (Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Львів), яка завершує збірник. У ній подано інформацію щодо перших публікацій про говірку села Убля, відзначено високий фаховий рівень фонетичного опису цієї говірки самим О. Броком, подано аналіз рецензії

В. Гнатюка на цю унікальну працю, а також відгуки на наукову діяльність норвезького лінгвіста І. Франка, І. Свенціцького, В. Гнатюка.

Таким чином, збірник «Слов'янський світ Олафа Брока» — це перша книга, яка подає цілісну інформацію про життя, наукову та громадську діяльність відомого славіста зі світовим ім'ям Олафа Брока, внесок якого в лінгвістику неоціненний. Книга продовжує традицію норвезько-українських, а ширше — норвезько-слов'янських контактів, започаткованих професором із Норвегії.

Статтю отримано 18.10.2018

Galyna Sikora

Institute of Ukrainian Language of National Academy of Science of Ukraine, Kyiv

WITH UKRAINE IN THE HEART

Review of the book: *Tamara Lonnhren, Natalia Khobzei* (eds.).

Slavonic world of Olaf Broch: Collection book based on the materials of the materials of the reports presented during the seminars devoted to 150 years from the day of birth of the first professor of the Slavic languages of the University of Oslo. Lviv, 2018 (in Ukr.).

The book “Slavonic world of Olaf Broch” has been reviewed on the basis of the materials of the reports presented in 2017 during the four seminars “Olaf Broch and Russia” (Moscow — Saint Petersburg) and “Olaf Broch and Ukraine” (Kyiv — Lviv) devoted to 150 years from the day of birth of the famous Norwegian linguist Olaf Broch — slavist, dialectologist, translator. Norwegian, Ukrainian and Russian scientists (linguists, folklorists and historians) focused their research on the significant figure of the first professor of the Slavic languages of the University of Oslo, revealing the value of his works for modern investigations in the sphere of dialectal phonetics and representing versatile activity of the famous Norwegian Slavist, in particular, his wide international contacts.

Keywords: *Olaf Broch, Slavic studies, dialectal phonetics, research, epistolary.*